

REMISSVAR

2025-03-17

Dnr: BO 2025-0304

Socialdepartementet
S2024/02012

Remiss av En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30)

Inledning

Barnombudsmannen yttrar sig utifrån sitt uppdrag att företräda barns rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Barnombudsmannen yttrar sig särskilt om två av förslagen och avgränsar i övrigt sitt yttrande till övergripande synpunkter.

Barnombudsmannen anser att förslagen ger uttryck för en förenklad syn på problemet

Barnombudsmannen har i och för sig inget att invända mot att åtgärder sätts in utan vårdnadshavares samtycke i situationer där det är lämpligt/till barnets bästa. Barnombudsmannen har tidigare förespråkade införandet av mellantvång och anser fortfarande att möjligheten till det bör utvidgas för att stärka skyddet för barn.

Barnombudsmannen anser dock att utredningen och förslagen ger uttryck för en förenklad syn på problemet när vårdnadshavare tackar nej till en insats som barnet anses behöva. De föreslagna insatserna och den nya lagen, i sin nuvarande utformning, är enligt Barnombudsmannen varken lämpliga eller tillräckliga för att säkerställa att barn får det stöd och det skydd från våld och övergrepp som de har rätt till.

Om en vårdnadshavare motsätter sig stöd och insatser, är det en indikation på att föräldern brister i sin förmåga att tillgodose barnets behov. Lösningen i den situationen är i de flesta fall inte att sätta in en åtgärd mot vårdnadshavarens vilja utan att noga utreda skälen till att vårdnadshavaren motsätter sig insatser, liksom orsakerna bakom ett barns eventuella beteende. Många gånger finns orsakerna i hemmet. Om en noggrann utredning inte görs, där barnet ges en reell möjlighet till delaktighet, är det svårt att utforma insatser som möter barnets faktiska behov och ge barnet det skydd och stöd barnet har rätt till. Många barn som Barnombudsmannen har pratat med i vår årsrapport 2025 har berättat att varken socialtjänsten eller skolan inte har varit intresserad av att ta reda på orsakerna till barnets beteende eller ställt frågor till barnet om våldsutsatthet. I vissa fall har barnet inte fått vara en del av utredningen alls. Barn berättar också att de insatser som sätts in många gånger inte alls möter de behov som barnet har. Att det finns brister i socialtjänstens utredningar av barns behov av skydd och stöd framgår även av att barn säger att socialtjänsten bara ger stöd utifrån vad föräldrar behöver. Som en ungdom berättar till Barnombudsmannen i vår årsrapport 2025

Alla mina vänner som har hamnat snett, de har inte fått tidiga insatser. Och de andra som har hamnat snett, de har fått insatser men det är fel insatser.

Eller som en annan ungdom beskriver det:

Ibland gör man kanske vissa grejer för man tänker att man vill hjälpa familjen. Jag har jättemånga vänner som har gjort jättemycket grejer för att kanske familjen inte har råd med hyra eller mat. Alltså det är vanligt. Men jag tycker soc inte lägger märke till det. Skolan lägger inte märke till det.

En annan beskriver sin kontakt och erfarenhet av socialtjänsten:

Inte ett skit. Jag tycker bara att de har förstört. De har aldrig haft förståelse, de har aldrig lyssnat. De finns inte där när man behöver dem, och de gör bara tvärtemot.

Det finns dessutom en risk att förslagen medför att barn tvingas stanna kvar i en hemmiljö där de far illa under en längre tid och i fler situationer än vad som är fallet med dagens reglering. Det finns en risk att insatser utan samtycke sätts in utan att det görs en helhetsbedömning av barnets situation enligt vad som beskrivs ovan och att ett beslut om att omhänderta ett barn enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skjuts upp på ett sätt som inte är i enlighet med barnets bästa. Barnombudsmannen vet att det redan idag är så att barn omhändertas för sent. Barn som Barnombudsmannen har pratat med i vårt årsrapport arbete 2019¹ berättade ett barn att han inte fick någon hjälp från socialtjänsten och att det dröjde 4 år från att han själv larmat till socialtjänsten tills att han blev placerade utanför hemmet:

"Jag var nio år och gick till Soc. Och jag bara "de slår mig, de slår sönder mig, hjälp mig", jag grät och grät och grät. Jag tror inte hon visste riktigt vad hon skulle göra (...). Det är liksom där min ilska mot Soc ligger."

Barnombudsmannen anser att ovanstående frågor inte har analyserats tillräckligt i underlaget och kan mot denna bakgrund varken tillstyrka eller avstyrka huvudförslagen. Det är vidare så att det inte framgår hur barns röster har påverkat förslag och bedömningar, vilket ytterligare försvårar Barnombudsmannens ställningstagande.

Barnombudsmannen vill dock lyfta att utredningen har lyssnat på barn genom en hearing med Maskrosbarn, vilket är positivt.

15.3.2 En lagstadgad skyldighet för socialnämnder att kalla till allvarssamtal

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget med de synpunkter som anges nedan.

Att involvera vårdnadshavare tidigt kan vara en viktig åtgärd för att förebygga fortsatt kriminalitet och stärka barnets möjligheter att få stöd. Genom samtalet kan vårdnadshavare få en ökad förståelse för barnets situation och ett tydligare ansvar för att bidra till att barnet får den hjälp det behöver. Samtidigt är det avgörande att förstå att barn som misstänks för brott ofta befinner sig i en redan utsatt situation. I samtal med Barnombudsmannen har frihetsberövade barn och unga berättat att samhället ofta reagerar först när de själva visar normbrytande beteende, trots att problemen ofta har börjat långt tidigare. Många barn har vuxit

¹ VEM BRYR SIG – NÄR SAMHÄLLET BLIR FÖRÄLDER Barns röster om att växa upp i den sociala barnavården BARNOMBUDSMANNEN 2019

upp i miljöer präglade av våld, försummelse eller andra svåra omständigheter, och deras beteende är en reaktion på denna utsatthet. Det innebär att ett allvarssamtal som enbart fokuserar på barnets handlingar och vårdnadshavarens ansvar kan bli otillräckligt.

Det kan också finnas andra situationer där det är relevant att kalla vårdnadshavare till allvarssamtal än när ett barn misstänks för brott med fängelse i straffskalan, exempelvis vid misstanke om att barnet har ett missbruk eller befinner sig i annan utsatthet. Tidig involvering av vårdnadshavare kan vara en viktig skyddsfaktor även i dessa situationer.

Barnombudsmannen ser därför ett behov av att samtalet inte bara initieras när ett barn misstänks för brott med fängelse i straffskalan och att samtalet används som ett verktyg för att identifiera bakomliggande orsaker till barnets situation.

För att säkerställa att samtalen går att genomföra och blir effektiva förespråkar Barnombudsmannen vidare att socialtjänsten och polisen samverkar närmare i dessa samtal och förslagsvis har personal i lokaler i omedelbar/nära anslutning till varandra. Detta skulle underlätta snabbare insatser och bättre samordning mellan myndigheterna, vilket i sin tur kan bidra till att barn och vårdnadshavare får rätt stöd vid rätt tidpunkt.

17 Möjlighet till elektronisk övervakning för att kontrollera efterlevnad av föreskrifter

Barnombudsmannen avstyrker förslaget.

Beslut om fotboja är ett mycket ingripande tvångsmedel som i dagens rättssystem normalt beslutas av Kriminalvården om du anses vara lämplig i samband med straffrättsliga påföljder. Att ge socialnämnden denna befogenhet gällande barn, som inte har dömts för brott, innebär en betydande maktförskjutning, där en myndighet utan tidigare vana vid sådana beslut ges rätt att begränsa barns rörelsefrihet genom teknisk övervakning. Det är dessutom så att föreskrifterna som ligger till grund för elektronisk övervakning utformas lokalt av socialnämnderna. Detta innebär att olika kommuner skulle kunna ha olika kriterier för när och hur fotboja används, vilket kan leda till att barn i liknande situationer behandlas olika beroende på var de bor.

Barnombudsmannen ser uppenbara risker utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv och uppenbara risker för olikvärdig tillämpning i strid med barns rättigheter.

Även om syftet är att förebygga kriminalitet, är risken dessutom stor att åtgärden i stället upplevs som stigmatiserande och skapar ett ytterligare utanförskap för barnet. Socialtjänstens arbete bör i första hand handla om stödjande insatser snarare än kontrollåtgärder av denna typ.

Beslut har fattats av barnombudsmannen Juno Blom.

Föredragande i ärendet har varit utredare Shanti Ingeström. I den slutliga handläggningen av ärendet har även chefsjuristen Tove Björnheden och avdelningschefen Erik Henriksson deltagit.

Juno Blom
barnombudsman